

Offentliga bibliotek som arena för aktivism

En fallstudie av vänsterpolitisk biblioteksidéologi på 1970- och 2010-talen

Activism at Public Libraries

A Case Study of Socialist Library Ideology during the 1970s and the 2010s.

Johan Sundeen

Johan Sundeen är docent i Idé- och lärdomshistoria, och universitetslektor i biblioteks- och informationsvetenskap vid Högskolan i Borås samt verksam vid Centrum för kulturpolitisk forskning (KPC). Sundeen har publicerat flera monografier och åtskilliga antologibidrag med idé- och kulturhistorisk inriktning. Han arbetar för närvarande på en bok om svensk bibliotekshistoria.

johan.sundeen@hb.se

Roger Blomgren

Roger Blomgren är professor i biblioteks- och informationsvetenskap vid Högskolan i Borås, och vetenskapliga ledare för Centrum för kulturpolitisk forskning (KPC). Blomgren har publicerat flera böcker och artiklar om svensk och nordisk kulturpolitik inom områden som filmpolitik, regional kulturpolitik och digitaliserings påverkan på kulturinstitutioner.

roger.blomgren@hb.se

Sammanfattning

Föreliggande artikel belyser formeringen, och gestaltningen, av aktivistiska idéer inom bibliotekssektorn på 1970- och 2010-talen. I fokus står socialistiska och identitetspolitiskt laddade övertygelsers betydelse för uppfattningen av professionsidentitet och professionspraktiker. Undersökningens huvudsakliga primärmaterial består av artiklar från den socialistiska periodiska publikationen Bibliotek i Samhälle (bis), vilken karakteriseras som en korsning av en facktidskrift och en politisk bulletin. Publikationen är organ för den år 1969 grundade föreningen Bibliotek i Samhälle (BiS). Denna allttjämt livaktiga organisation kan ses som den tydligaste representanten för en politiserad yrkesfilosofi inom den svenska bibliotekssektorn. Artikeln har både en empiriredovisande och analytisk ambition. Mot bakgrund av tidsandan och en allmän vänsterpolitisk fond under respektive decennium diskuterar och problematiserar vi konsekvenserna av aktivistiska idéer på ideal om demokrati och yttrandefrihet. Vi behandlar också frågan om dessa värderingars betydelse för den offentliga sektorns politiska legitimitet.

Artikeln undersöker vidare hur bestämda narrativ har inkluderats respektive exkluderats i aktivistiska föreställningar om yrkesidentitet och yrkespraktiker. Vi identifierar och diskuterar uttryck för kontinuitet respektive förändring. Under 1970-talet var marxistiska föreställningar om klasskamp och samhällsomstörtning vägledande för det identitetsbärande materialet i tidskriften bis. I en betydande utsträckning har klassiskt socialistiska begrepp emellertid senare ersatts av värdeord som antirasism, icke-diskriminering och identitetspolitik. Artikelns teoretiska verktyg utgörs av fyra idealtypiska professionella identiteter: Den byråkratiska, den professionsetiska, den aktivistiska och den entreprenöriella typen. På grundval av ett fylligt empirisk material visar vi att aktivistiska bibliotekarier har artikulerat föreställningar om bibliotekarieryrket som en grindvakt, detta inte minst med avseende på urvalet av litteratur vid bibliotek. Föreliggande artikel vill berika vår förståelse av vad som i tidigare forskning karakteriserats som det politiska biblioteket; ett begrepp som är rotat i 68-vänsterns föreställningsvärld.

Nyckelord

Aktivism, bibliotekspolitik, bibliotekarieprofessionen, yttrandefrihet, demokrati, socialism, offentliga tjänstemän, radikala biblioteksorganisationer, identitetspolitik, tidsanda

Abstract

This article focuses on the influence of activist ideas on perceptions of professional identity and professional practice within the field of library during the 1970s and the 2010s. The main empirical material consists of articles published in the journal *Bibliotek i Samhälle (bis)*. It is distributed by the socialist organization *Bibliotek i Samhälle (BiS)* that was established 1969 and is considered to be the most distinguished exponent of a political based professional identity within the library field in Sweden. In our analysis, we problematize the influence of activist ideas in perspective of ideals of democracy, freedom of speech and legitimacy of the public sector. Another central objective is to identify expressions of "zeitgeist" (the era-defining and dominant public spirit) that have inspired BiS, for example, Marxist, egalitarian, norm critical or anti-racist ideas.

The article explores how certain narratives have been included or excluded in perceptions of professional identity and practice, and discusses expressions of continuity and change. In the 1970s Marxist ideas and the notion of an ongoing class struggle was main guiding principles for BiS-activists. To a significant extent, these classical socialist concepts have been replaced by antiracism, non-discrimination and identity politics. We present four different models of librarians as civil servants: The bureaucratic, the ethical professional, the activist and the entrepreneurial ideal type. With empirical examples, we demonstrate that the activist librarian has historically argued and acted as an ideological gatekeeper, for example in questions concerning selection of literature. This article can benefit our understanding of a political based concept of the public library; a concept, which has its ideological roots in the spirit of 1968 and still, 50 years later, is of importance.

Keywords

Activism, library policy, library profession, freedom of speech, democracy, socialism, civil servants, progressive library organizations, identity politics, Zeitgeist

Forskningsproblem och frågeställningar

Bör bibliotekarier vara neutrala i sin yrkesroll, till exempel i val av inköp av böcker eller bör de tvärtom ta ställning för så kallade goda ideologier och bekämpa de onda? I en av den svenska biblioteksstrategins skrifter förfäktar dess ordförande Erik Fichtelius idén om opartiskhet: "Biblioteken förser dem som vill bilda sig en uppfattning med underlag och kunskap. [---] *Biblioteken* är oberoende och *har ingen egen politisk agenda*" (Fichtelius 2017, s. 12).

Fichtelius ståndpunkt är förankrad i svensk bibliotekslags 2§: "Biblioteken i det allmänna biblioteksväsendet [...] ska verka för det demokratiska samhällets utveckling genom att bidra till kunskapsförmedling och *fri åsiktsbildning*." I en informationsfolder från Svensk biblioteksörening understryks dessa utgångspunkter ytterligare. Organisationen framhäver *lagstiftarens* skrivningar om att utbudet "inte får styras av ideologiska och religiösa påtryckningar" samt understryker vikten av åsiktspluralism. I normgivande deklARATIONER från International Federation of Library Associations and Institutions (IFLA) finner vi samma anda: Ett kärnvärde för både bibliotek och bibliotekarier är "the endorsement of the principles of freedom of access to information, ideas and works of imagination and freedom of expression embodied in the Article 19 of the Universal Declaration of Human Rights". (<https://www.ifla.org/about/more>)

En organisation som under sin mer än 50-åriga existens återkommande har artikulerat kritik mot neutralitetsidealet är den socialistiska föreningen *Bibliotek i Samhälle (BiS)*. I ett yttrande från 2018 skriver BIS att: "Idén om biblioteken som neutrala är komplicerad, ifrågasatt och utmanad." Resonemang om medieurvalsfrågor som förs i förarbeten till förslaget om nationell biblioteksstrategi sägs vara naiva och idealistiska (Yttrande från BiS till Sekretariatet för en nationell biblioteksstrategi, 30/10 2018). I ett remissvar menar BiS att det föreligger en motsats mellan å ena sidan skrivningar om allsidighet, medvetna litteraturinköp och kvalitet, och å den andra neutralitet och frånvaro av censur (Remissvar från BiS rörande förslag till nationell biblioteksstrategi, 11/10 2019).

Till de neutralitetskritiska partierna i remissvaret hör en skrivning om negativa effekter av kritiska yttranden som Justitieombudsmannen (JO) riktat mot ett antal folkbibliotek

(Remissvar från BiS, 11/10 2019). I dessa flitigt uppmärksammade utlåtanden framhåller JO det lagstridiga i att bibliotek har nekat låntagare rätten att via inköp eller fjärrlån få tillgång till litteratur; böcker som dessa bibliotek har karakteriserat som ”främlingsfientliga”. Agerandet bryter enligt JO mot såväl bibliotekslagens intentioner som grundlagens 1 kap 9 § om att ”förvaltningsmyndighet [ska] beakta allas likhet inför lagen och iakttä saklighet och opartiskhet i sin verksamhet”, den så kallade objektivitetsprincipen. Kritiken från JO har också omfattat somliga folkbiblioteks vägran att upplåta lokaler för möteskvällar med hänvisning till föreläsarnas politiska profil (JO 2017-06-28 Dnr. 4650-2016; JO 2017-06-28 Dnr 2654-2016, JO 2016-02-01 Dnr. 5221-2014).

Idéhistoriskt sett är Bibliotek i Samhälle att betrakta som ett organisatoriskt uttryck för vad Jochumsen och Hvergaard Rasmusen konceptualiserat som *den socialistiska diskursen* inom 1900-talets folkbibliotekshistoria. Utmärkande för denna diskurs är ett i marxistisk åskådning förankrat synsätt, enligt vilket folkbibliotekens roll bestäms av ”overordnade samfundsmässige og politiske problemstillinger” (Jochumsen & Hvergaard Rasmusen 2006, s. 145). Enligt synsätt som gjorde sig gällande på 1970-talet skulle biblioteken vara verktyg i klasskampen. Bibliotek borde inte styras av opartiskhetsideal utan demaskera ett av utsugning och förtryck kännetecknat borgerligt samhällssystem. I ett av de första numren av tidskriften *Bibliotek i Samhälle* – förkortat med gemena bokstäver bis – heter det att föreningen har ”fört in kampen mot kommersialism och kapitalism i biblioteksdebatten och [...] pekat på de slappt liberala biblioteken som ingenting annat än storfinansens tjänare” (Westesson 1969, bis nr 3-4, s. 31).

Som ett med politiseringen kongenialt och för den socialistiska diskursen kännetecknande uttryck framstår ifrågasättandet av det tidigare inte sällan för givet tagna neutralitetsidealet: Det var ”først og fremmest forestillingen om det neutrale folkebibliotek, der henvender sig til hele befolkningen, som deltagerne i den socialistiske diskurs [...] ønskede at gøre op med i løbet af 1970’erne” (Jochumsen & Hvenegaard Rasmusen 2006, s. 143). Den marxistiska vändningen bland framförallt yngre bibliotekarier och vid biblioteksutbildningarna fick konsekvenser för synen på bibliotekens uppgifter, materialurvalet samt användarna (Jochumsen & Hvenegaard Rasmusen 2006, s. 139).

Neutralitetsprincipen har bäring på det samhällsskick inom vilket biblioteksinstitutionerna verkar: ”The principle of neutrality is crucial to the theory and practice of liberal-democratic government” (Heywood 2015, s. 144 f). I neutralitetsprincipen är grundläggande förhållningssätt mellan politik och byråkrati, och mellan offentlig förvaltning och medborgare, nedlagda. Neutralitetsprincipen ska säkerställa att alla användare behandlas likvärdigt och att beslut fattas utifrån gällande regelverk, och inte på basis av beslutsfattarens personliga preferenser. Den offentliga förvaltningens iakttagande av neutralitet är således en fråga om både styrning enligt den representativa demokratins principer och respekten för individers fri- och rättigheter (Heywood 2015).

Neutralitetsbegreppets ofta föregivna betydelse har emellertid ifrågasatts. Från feministiska och marxistiska utgångspunkter har det hävdats att principen tjänar de mäktigas intressen och bidrar till att dölja förtryckande maktstrukturer. Ett annat argument framställer neutralitetsidealet som en chimär emedan människor alltid styrs av bestämda ideologier, och/eller sin klass- och könstillhörighet (Heywood 2015). Det ligger bortom denna artikels ramar att föra en filosofisk och/eller normativ debatt om neutralitetsbegreppets innebörd och realiserbarhet, vår strävan begränsar sig till att belysa hur begreppet har diskuterats i ett givet källmaterial.

I föreliggande artikel avser vi att studera och problematisera ideologiskt inflytande på uppfattningar om yrkesidentitet och yrkespraktik inom biblioteksvärlden i relation till

gällande lagstiftning och professionens nationellt och internationellt uttryckta etiska yrkeskoder. I centrum står sammanslutningen Bibliotek i Samhälle. Föreningen är den tydligaste exponenten för en ideologiskt bestämd professionell identitet och yrkespraktik inom biblioteksområdet i Sverige. I föreningens jubileumsskrift framhävs att det var ”ett tidens tecken att BiS såg dagens ljus just 1969, ett år i en tid då [...] allt i det rådande samhället skulle ifrågasättas och omprövas, det förbrukade och förmultnade ersättas” (Ristarp 2009, s. 32). Vår framställning koncentrerar sig till två årtionden som vi, efter en genomgång av det samlade källmaterialet, har identifierat som särskilt intressanta utifrån vårt forskningsproblem: 1970- och 2010-talen.

Artikelns övergripande frågeställningar är:

1. Vika aktivistiska föreställningar om bibliotek och bibliotekariers yrkesidentitet och roller kan identifieras i ett historiskt perspektiv med tidskriften bis som exempel?
2. Vilka relationer mellan inom föreningen Bibliotek i Samhälle cirkulerande aktivistiska yrkesideal, och ifrågasättanden av neutralitetsprincipen som vägledande för folkbibliotekens medieurval kan identifieras?
3. I vad mån finns det skäl att tala om kontinuitet respektive förändring i en jämförelse mellan 1970- respektive 2010-talets utgåvor av bis?
4. Vilka konsekvenser kan explicitgjorda ideologiska urvalsprinciper få för tilltron till, och legitimiteten för, de offentliga bibliotekens roll som demokratisk arena?

Tidigare studier av föreställningar om bibliotek

Inom såväl kulturpolitisk som biblioteks- och informationsvetenskaplig forskning har en rad föreställningar om bibliotekens roll i samhället och bibliotekaryrket som profession identifierats, vilka är av betydelse för vår framställning (t.ex. Raber 1996; Skot-Hansen 1999; Hedemark 2009; Ørom 1993). Ett första identifierat tema är idén att bibliotekens främsta uppgift är att vara bildande institutioner som ska värna god kultur. Raber (1996) benämner föreställningen *conservative response*, Ørom (1993) skriver om bibliotekariens *Kulturförmedlarroll* och Skot-Hansen (1999) myntar begreppet *Den humanistiska rationale*. Att distribuera kultur och konst av god kvalitet till så många medborgare som möjligt har varit en grundbult i svensk kulturpolitik sedan 1930-talet (Blomgren & Blomgren 2002; Frenander 2005).

Ett andra tema är vad Raber (1996) benämner *social activism*, Skot-Hansen (1999) *den sociala rationale* och Ørom (1993) bibliotekariernas *socialarbetarroll*. Bibliotekens främsta uppgift är att vara instrument för att stärka marginaliserade och svaga grupper i samhället. Av avgörande betydelse är begreppet *kulturell demokrati*, det är medborgarnas kulturella behov och aktiviteter som står i fokus (Johannisson 2006).

Ett tredje tema handlar om bibliotekens roll för att möta dels olika samhälleliga utmaningar, dels individuella låntagares behov. Skot-Hansen (1999) benämner denna verksamhetsidé, som fick genomslag under 1980-talet, den *instrumentel rationale*. Kulturens roll var att skapa ekonomisk utveckling och synliggöra *platsen* (Johannisson 2006, s. 54). Raber (1996) har identifierat idén att bibliotekens roll varken är att förändra samhället eller att bidra till biblioteksbesökarnas personlighetsutveckling utan att möta låntagarnas efterfrågan, en idé han benämner *populistisk respons*. Schreiber (2006) har utifrån Øroms klassificeringar under 1980-talet identifierat nya roller för bibliotekarierna såsom informationsorganisatören, informationsförmedlaren och upplevelseförmedlaren.

Ovanstående refererade teman kan jämföras med bärande perspektiv i Jochumsens och Hvenegaard Rasmusens teckning av det danska folkbibliotekets historia under åren 1964–

2005 (2006). Med ett empiriskt material bestående av artiklar ur bibliotekstidskrifter urskiljer Jochumsen och Hvenegaard följande diskurser: mangfoldighedens diskurs (1960-tal), den socialistiske diskurs (1970-tal), den brugerorienterede diskurs (1980-tal), rummelighedens diskurs (1990-tal) samt för 2000-talets del den dynamisk fokuserede og oplevelseorienterede diskurs (Jochumsen & Hvenegaard, 2006).

Teoretiskt ramverk

Det finns ett antal aspekter på temat om förställningar om folkbibliotek som inte tillräckligt har beaktats och problematiserats i tidigare forskning. En dimension av central betydelse rör bibliotekarien i bemärkelsen *tjänsteman*. Bibliotekarier kan i egenskap av offentliganställd personal betraktas som verkställare av politisk vilja, vilken uttrycks i bland annat lagstiftning. Bibliotekslagen och det kommunala självstyret ger emellertid bibliotekarierna betydande utrymme att självständigt bestämma över inköp av litteratur, över vilka utställningar som ska visas samt över vilka som ska få använda bibliotekslokaler för offentliga möten. I anslutning till Petersson och Carlqvist (1990) kan bibliotekarier genom denna till yrkesutövningen knutna maktutövning betecknas som *dagordningsättare*. Vår principiella utgångspunkt är biblioteksprofessionens roll som offentliganställd personal, vilket innebär att artikeln inte primärt handlar om vilka personliga/individuella politiska preferenser eller åsikter som en bibliotekarie har. Det avgörande är om åsikterna får genomslag *i rollen som bibliotekarie*.

Urval av vilken litteratur som ska köpas in, gallras etc. är *i sig* en av bibliotekariernas centrala uppgifter, men den kan i bestämda avseenden te sig problematisk. Söderlind och Elf uppmärksammar bibliotekens mediestrategiska arbete. Författarna talar om en subtil form av censur som *kan* yttra sig i urvalspolitiska överväganden syftande till att göra viss litteratur svårtillgänglig (Söderlind och Elf 2014, s. 83). Bibliotekarier har på ett teoretiskt plan makt att endera befordra vissa typer av ideologiska och moraliska föreställningar som anses lämpliga eller stoppa olämpliga sådana att få tillträde till det offentliga rummet, vilket i sin tur kan ses som ett demokratiskt dilemma. Det finns mot denna bakgrund skäl att i likhet med vad som ofta sagts om tidningarnas debattredaktörer karakterisera bibliotekarier som *grindvakter*. Söderlind och Elf (2014, s. 84 ff) ger oss inblick i hur bibliotekspersonal resonerar kring begreppet och företeelsen censur, t.ex. i relation till ”främlingsfientligt material”. En bibliotekschef uttrycker missnöje med ”den politiskt korrekta censur” som vederbörande menar utgör ett underkännande av den självständigt tänkande medborgaren. Fler-talet informanter vill emellertid inte vidkännas att bibliotek utövar censur.

Det teoretiska verktyg som vi använder oss av utgörs av idealtyper. Idealtyper är teoretiska renodlingar som inte har någon exakt återspeglning i verkligheten, utan i högre eller lägre grad är kännetecknande för skilda aktörer. Vi utgår från fyra idealtypiska föreställningar om offentliga tjänstemäns yrkesidentitet och -utövning: Den *byråkratiska*, den *professionsetiska*, den *tjänstemannaaktivistiska* samt den *entreprenöriella*. Idealtypiska modeller för tjänstemannaskap har bäring på frågor om makt, värdekonflikter, legitimitet samt förhållande till politiska beslutsfattare och medborgare (Hysing & Olsson 2012). En brist i tidigare forskning är att anförda kategoriseringar inte innefattar den idealtyp vi benämner aktivistisk och som enligt vår mening är av central betydelse för att förstå och förklara vissa grupper av bibliotekariers opinionsbildning och övriga agerande.

Den första idealtypiska föreställningen är uppfattningen att offentliganställda bibliotekarier är tjänstemän som arbetar i en byråkratisk organisationsform kännetecknad av precisa lagregler. Dessa ska tillämpas av neutrala, opartiska tjänstemän. Arbetet ska vidare

präglas av saklighet och likabehandling (Weber i Rothstein 2010). De av Max Weber fastställda kriterierna har utövat stort inflytande på uppfattningen av offentlig förvaltningskultur, både i det omgivande samhällets ögon och med avseende på tjänstemäns syn på den egna yrkesidentiteten (Hysing & Olsson 2012). En bibliotekaries uppgift blir att implementera överordnade lagar och regleringar.

Den professionsetiska idealtypen är inte i samma grad som den byråkratiska regel- och/eller politikerstyrd, då den i sitt yrkesrelaterade beslutsfattande utgår från professionella normer. Yrkesauktoriteten vilar på högre utbildning och därmed ytterst på vetenskaplig kunskap, vilket ger skäl till hävdande av autonomi i yrkesutövningen (Brante 2009). Viktiga värden som tillämpas i yrkesvardagen kommer *inifrån* professionen. Forskning har visat att inom professioner förekommande etiska ideal generellt sett har stort inflytande över yrkespraktikens innehåll och utformning (Rothstein 2010; Blomgren & Blomgren 2002). Förekomsten av allmänt hållen lagstiftning är en av förklaringarna till professionernas starka inflytande att forma innehållet utifrån de egna informella institutionella värderingarna (March & Olsen 1989).

Den aktivistiska idealtypen kännetecknas av föreställningar om yrkesidentitet och praktik som går utöver själva professionsutövandet. På politiska grunder motiveras verksamhetsutövning och värderelaterade beslut av ambitionen att åstadkomma samhällsförändringar. Om den yrkesetiska idealtypen har sin grund i värderingar som formats *internt* inom skilda tjänstemannakårer, kan aktivism ses som ett sammanfattande begrepp för *externt* influerande föreställningar: Övergripande ideologiska, politiska och moraliska ideal ställs i förgrunden för bibliotekariens agerande. Begreppet aktivist har varit ett vanligt uttryck för självuppfattning bland radikala bibliotekarier sedan 1970-talet. Begreppet har inte mist sin aktualitet, utan används alltså av personer och organisationer som har en ideologiskt bestämd uppfattning av bibliotekens uppgift (Kagan 2015).

Det bör, parentetiskt, påpekas att bibliotekarien som aktivist är en offentlig gestalt som i olika geografiska och historiska kontexter har iklätt sig skilda ideologiska dräkter. Frågan om censur på bibliotek har på 2000-talet debatterats inte minst i relation till franska Front Nationals kulturpolitik (Dittmer 2008). Vilket ideologiskt innehåll som professionens agerande fylls med är en empirisk fråga.

Den entreprenöriella idealtypen är som namnet antyder utformad med den privata sektorn som förebild. Kännetecknande är fokus på effektivitet, ekonomi och kundnöjdhet. Ett nyckelbegrepp i sammanhanget är New Public Management. Den företagarlika typen – som ofta har en ledande ställning inom en förvaltning – är benägen till reformer. Han/hon ser gärna att verksamheten utvecklas i nya banor, till exempel genom entreprenadlösningar. I polemiska sammanhang förknippas denna typ av offentlig tjänsteman inte sällan med nyliberalism (Hysing & Olsson 2012).

Det bör påpekas att det inte råder några vattentäta skott mellan de kategorier vi identifierat ovan, teoretiskt sett skulle sålunda en kombination mellan till exempel en aktivistisk och en entreprenöriell yrkeslivsidentitet vara tänkbar. Den senare idealtypen kan i likhet med den förra sägas vara politisk till natur, i alla fall enligt ett tolkningsmönster som identifierar New Public Management med neoliberalism.

Emellertid skiljer sig den entreprenöriella idealtypen från den aktivistiska på avgörande punkter. Det finns, oss veterligen, inte några organiserade grupper av bibliotekarier som verkar för införande av NPM vid bibliotek i syfte att åstadkomma ett mera marknadsliberalt samhälle. NPM är vidare inte en politisk ideologi i sig, utan en modell för styrning av offentlig verksamhet. Den viktigaste skiljelinjen utifrån vårt forskningsproblem är att den entreprenöriella idealtypen inte har någon uppenbar bäring på urvalsfrågor och inte är förbunden med kritik av neutralitetsidealet.

Biblioteksaktivism i USA och på svenska

Vi driver i föreliggande artikel tesen att aktivistiska yrkesideal i svenskt 1960- och 1970-tal har formats av tongivande agendasättande mentaliteter i samhället – tidsandan (zeitgeist). Härvidlag fäster vi vikt vid arvet efter 1968 (Nordin & Berntson 2013). På 1960- och 1970-talen formulerades i USA åtskilliga tankefigurer som småningom skulle göra sig gällande inom bibliotekarieprofessionen i de nordiska länderna. Av särskild betydelse var uppfattningen att biblioteken inte längre i professionell upphöjdhet kunde isolera sig från det omgivande samhället. Aktivister ifrågasatte ett fast etablerat neutralitetsideal (Bundy & Stielow 1987).

I likhet med vad som var fallet i många andra proteströrelser fanns det en generationsfaktor med i upproret mot etablissemang, auktoritära förhållningssätt och yrkesetiska normer inom bibliotekarieprofessionen. Det var framförallt bland yngre yrkesutövare och studenter som mobiliseringen ägde rum (Bundy & Stielow 1987). *Ett nytt professionsideal växer fram genom impulser utanför bibliotekssfären:* ”These events [...] permeated our consciousness and spilled into librarianship” (Bundy & Stielow 1987, opaginerat förord).

Radikalismen bland amerikanska bibliotekarier på 1960- och 1970-talen handlade inte enbart om politiska utspel. Av betydelse var en med sociala samhällsproblem förbunden förnyelse av yrkesutövningen. Bland annat togs initiativ för att bättre möta utmaningar i amerikanska innerstadsområden, präglade av fattigdom och utanförskap. Biblioteksservice till grupper som befann sig på samhällets skuggsida var en viktig strävan under eran (Bundy 1987; Owens 1987).

På 1960- och 1970-talet grundlades i Europa en rad sammanslutningar som kännetecknades av både yrkesmässig och politisk gemenskap. Målsättningen var att radikalt förändra såväl biblioteken som samhället (Wettmark 2002). I slutet av 1960-talet bildades progressiva professionsföreningar i bland annat Österrike, Storbritannien, Finland och Danmark (Kagan 2015; Jochumsen & Hvenegaard Rasmusen 2006).

Etableringen i Norden av radikala biblioteksorganisationer kan sägas hänga samman med ”en snabbt och starkt vidgad receptions-krets för marxistisk samhälls- och kulturkritik” (Therborn 1983, s. 110). Den år 1969 etablerade föreningen Bibliotek i Samhälles egenamn ligger i linje med den agenda som hade formulerats av amerikanska aktivister. Tillkomsten av föreningen BiS var ett uttryck för samtidens protestmentalitet och -kultur (Wettmark 2002, s. 169). Radikala yrkesbaserade grupper verkade inte sällan i opposition mot etablerade yrkesorganisationer, vilka ansågs förbundna med orättvisa samhällsstrukturer samt påstods sakna politiskt medvetande och avskärma professionen från det omgivande samhället. I Sverige kom behovet av ett alternativ till Sveriges Allmänna Biblioteksförening att torgföras med slagordet ”En ny förening är nödvändig” (Fahller m.fl. 2009, s. 5). Av en intervju med Helena Sandblad, biträdande bibliotekschef vid folkbiblioteket i Solna, framgår att BiS *inte* i första hand hade inomprofessionella målsättningar: ”Unlike other library associations BiS is not concerned with supporting library activities as such. It is concerned, in its work, to promote social change in a socialistic direction [...] by having the libraries present and distribute alternative information” (Ristarp, 1971, s. 172).

Det finns skäl att notera att den revolutionära kulturen påverkade innehållet i professionsbegreppet. Yrkeskicklighet i BiS mening hade politiska konnotationer: Socialt engagemang, emancipationssträvanden och distribution av arbetarklassens kulturarv. Föreningar som Socialistiska lärare och Socialistiska jurister utgjorde paralleller till BiS (Atlestam 2009, s. 10). De socialistiska yrkesorganisationerna var tidstypiska uttryck. Politiseringen av samhällslivet gjorde sig gällande på bred front, bland annat inom vetenskaplig och kyrklig verksamhet (Ekelund 2017; Sundeen 2017).

Det sena 1960-talets vänsterradikala agenda omfattades i första hand av studenter, inte av arbetarklassen (Berntson & Nordin 2017). De partipolitiska nybildningar som var ett

resultat av vänstervågen hade inga framgångar att tala om, sett till medlemsrullor och vid valurnor (Engberg et al 1978, s. 7f). Det betydligt större Vänsterpartiet Kommunisterna erhöll under såväl 1960- som 1970-talet ett väljarstöd mellan fyra till sex procent (Bergner 2013, s. 7). Numerärer som dessa säger emellertid inte särskilt mycket om rörelsernas inflytande. Det var vid universitet och redaktioner, och på andra offentliga scener som grupperingarna firade sina triumfer. Karakteristiskt nog var det i utbildningsmiljö – Biblioteksskolan i Solna – som Bibliotek i Samhälle såg dagens ljus (Atlestam 2009). I alla nordiska länder slog den revolutionära tidsandan igenom vid biblioteksutbildningarna. Till exempel fanns en neostalinistisk gruppering vid universitet i Tampere (Mäkinen 2002).

Genom den stencilerade tidskriften *Bibliotek i Samhälle* gavs ett bidrag till vänstervågens utbud av bulletiner. Som framgår av presshistorisk forskning hade varje kommunistiskt parti och snart sagt varje krets av vänsterintellektuella med självaktning ett eller flera periodiska organ (Jonsson 2002). Det första numret av bis var vägvisande för ett dubbelt publicistiskt uppdrag: Tidskriften kan karakteriseras som en korsbefruktning mellan ett fackorgan och ett socialistiskt språkrör i kultur- och samhällsfrågor. I en betecknande formulering i premiärnumret heter det: ”i denna bis påpekas både vikten av målinriktad biblioteksforskning och av att krossa kapitalismen” (Kära läsare!, 1969, bis nr 1, s. 4).

Bibliotekshögskolan i Borås blev en viktig rekryterings- och verksamhetsyta för BiS. Tidsandan påverkade både lärare och studenter: ”There was definitely a boom of left ideas those years. All kind of left wing organisations were represented at the school” (Wettmark 2002, s. 172 f). I tidskriften bis presenterades 1973 en förteckning över partier som det ansågs legitimt att engagera sig i. Listan omfattar sju kommunistiska partier och vänsterfalangen i Socialdemokratiska Arbetarpartiet (Bis är socialistiskt, 1973, bis nr 21-22, s. 4).

Biblioteksrebeller i takt med tiden

Under den första delen av 1970-talet återkom två stycken ideologiskt bestämda föreställningar om bibliotek regelbundet i bis: Det liberala respektive det socialistiska biblioteket. Det förstnämnda begreppet används som ett samlande, pejorativt laddat uttryck för biblioteksinstitutionen i en kapitalistisk samhällstyp. Det andra begreppet representerar den revolutionära visionen, vilkens fullständiga förverkligande förutsätter en samhällsomstörtning. Emellertid sägs politiskt medvetna biblioteksarbetare i små steg kunna bidra till att omskapa biblioteken till socialistiska institutioner.

Spänningen mellan idealet om ett socialistiskt bibliotek och i aktivisters ögon förhärskade liberal biblioteksideologi kommer till uttryck i synen på den professionella kunskapen och etiken samt uppfattningen om samhällsuppdraget och användarna. Frågor om bestånd och urval är särskilt viktiga att studera och analysera utifrån ett forskningsproblem som rör professionella identiteter och deras samspel med sin samtid. När bibliotekarier agerar grindvakter och nekar låntagare att förvärva viss litteratur, eller rensar ut böcker som ter sig problematiska eller provocativa, väcks frågor om synliggjorda eller bakomliggande ideologiska preferenser till liv (Strömbäck 2011).

I en studie om förvärv av skönlitteratur har Stenberg (2001) visat att den vänsterradikala tidsandan satte spår i direktiven till den statliga Litteraturutredningen L 68 och Folkbiblioteksutredningen FB 80. BiS kan med hänsyn tagen till 1970-talets i parlamentarisk ordning antagna beslut om att motverka kommersialismens negativa verkningar ses som rebeller i takt med tiden.¹

1. Uttrycket myntat av Salomon (1996).

Paralleller kan dras till andra kulturområden, där aktivistiska idéer med socialistiska förtecken vann gehör på 1970-talet. Teatern och konsten hade enligt sådana synsätt inget egenvärde utan var medel för det revolutionära samhällsmålet. Institutionsteatrarna men framförallt de så kallade fria grupperna producerade ett antal uppmärksammade pjäser med vänsteraktivistiska budskap där det arbetande folkets kamp sattes i fokus (Bergman 2010, s. 92).

De så kallade centrumbildningar som etablerades i slutet av 1960-talet och framåt – Författarcentrum, Danscentrum, Musikcentrum, Konstnärscentrum och Teatercentrum – kan i likhet med BiS ses som representanter för socialistisk aktivism inom kulturpolitikens genomförandeled. Teatercentrum, vars uppgift var att distribuera de fria teatergruppernas föreställningar till folket i Sverige, kämpade mot imperialism, för yttrandefrihet och för en kultur som var ett redskap för proletariatet i dess kamp för frigörelse och bättre levnadsvillkor (Bergman, 2010).

De viktigaste begreppen i det liberala bibliotekets vokabulär är neutralitet, objektivitet, fakta och allsidighet. Dessa värdeord är emellertid i de progressiva kritikernas ögon Orwellska till sin natur. Det liberala bibliotekets verklighet kännetecknas enligt skribenter i bis av ensidighet, censur och propaganda (Gustavsson & Rydqvist 1979, bis nr 48-49). I en marxistisk analys är det liberala biblioteket en del av det kapitalistiska samhällets överbyggnad, en del i upprätthållandet av de maktavandades hegemoni (Stielow 1987). Det liberala bibliotekets hyllor och magasin uppfattades vara fulla av borgerlig litteratur och musik (Är BIS politisk? 1969, bis nr 2, s. 3). Till denna biblioteksmodells karakteristiska egenskaper hörde att den fungerade som en serviceinrättning och erbjöd förment valfrihet. (Gustavsson 1977, bis nr 36). Skrivningar om masskulturens förljugenhet och makt över tanken återkommer ständigt. ”Att ge folk vad folk vill ha” vore detsamma som att inställa klasskampen på kulturlivets område (Gustavsson & Rydqvist 1979, bis 48-49).

De svenska folkbiblioteken förknippas i hög grad med pionjären Valfrid Palmgren, som var febrilt verksam med att efter amerikanskt mönster bygga upp ett allmänt biblioteksväsen i början av 1900-talet (Hansson, 1998; Torstensson, 1996). Palmgrens gärning skildras kritiskt i en artikel i bis 1970. De idéer som hon företrädde sägs vara ”skrämmande aktuella”. Palmgren och hennes gelikar såg i överheten bara gott, och verkade för en biblioteksideologi som gick ut på fostra arbetarna till en småborgerlig värld. Massorna skulle duperas till att acceptera det kapitalistiska samhällets klassystem samtidigt som de genom en viss typ av litteratur stimulerades till verklighetsflykt (Atlestam 1970, bis nr 5, s. 34). Under sken av ideologisk neutralitet var bibliotek som verkade i Palmgrens anda ”redskap i de härskandes tjänst” (Atlestam 1970, bis nr 5, s. 35).

Som en del i arbetet med att avslöja det liberala bibliotekets sanna natur kan en artikel om Klassifikationssystem för svenska bibliotek (SAB) ses. Systemet döms ut som föråldrat och bakåtsträvande:

Systemet har reviderats och utökats många gånger [...]. Ajourförandet präglas tyvärr av en reaktionär anda. [...] Begrepp som kapitalism och imperialism går inte att placera. Råvaruplundringen av ett u-land blir en geografisk fråga, på sin höjd kan det bli fråga om 'Interstatligt ekonomiskt samarbete' om många utsugarländer är med (Berggren & Eriksson 1975, bis nr 28, s. 37).

Det socialistiska biblioteket får konturer dels genom att framställas som en principiell negation av det föreställda liberala biblioteket, dels via rapporter från marxist-leninistiska regimer. De hängivet läsande och skapande folkmassorna imponerar på svenska besökare. Om kulturrevolutionens Kina heter det:

Våra kinesiska värdar vid fabriken var mycket entusiastiska och stolta över biblioteket [...]. När jag frågade hur många som använder biblioteket, blev de förvånade. *Så gott som alla arbetare använder självfallet biblioteket.* [...] När barnen vill låna böcker kan de också få hjälp av rödgardister, som [...] gör dem sällskap till biblioteket (Johansson 1977, bis nr 38, s. 36).

Den *utopiska andan* i Kommunistkina var inspirerande. I radikalegalaristisk anda verkade BiS för arbetsplatsdemokrati och motsatte sig specialiserade yrkesuppgifter efter mönster från socialistiska samhällssystem (Atlestam 2009; Wettmark 2002).

I samhällen kännetecknade av utsugning och kapitalistiskt förtryck ska socialistiskt biblioteksarbete vara samhällskritiskt, antikommersiellt, politiskt medvetet samt revolutionsfrämjande:

Den slapphet som under täcknamn av ”allsidighet” eller ’objektivitet’ avhåller biblioteken att ta ställning i [...] politiska frågor kan *naturligtvis inte längre tolereras* [...]. Biblioteken skall inte frånhända sig sina möjligheter att aktivt sprida den riktiga informationen och kunskapen och de bör vara medvetna om sin viktiga uppgift att ge sina låntagare tillfälle att upptäcka och reagera mot manipulering, censur och indoktrinering [...]. Borde inte nästa steg vara [...] att göra biblioteken till [...] centra i kampen mot just kommersialism, kapitalism, storfinans [...]? (Westesson 1969, bis nr 3-4, s. 31 f).

Den socialistiska bibliotekspraktiken innefattade ett radikalt annorlunda förhållningsätt till låntagaren än i den liberala modellen. En urvalspolitik vilande på politisk medvetenhet ”uppnås inte utan kontroverser med dem som lånar på biblioteken” (Gustafsson 1977, bis nr 36, s. 31). Vid tillfälle restes frågan om progressiva bibliotekarier verkligen ska tvingas sprida ”information som vi anser konserverar detta samhälles värderingar?” (BIS mellanmöte 1976, bis nr 32, s. 11).

Under det till åren 1967–1977 daterade röda decenniet (Koenen 2001) stod förhållandet mellan kultur och politik i centrum för en livlig kulturdebatt. Ett framträdande perspektiv handlade om att demokratisera kulturen (Bergman 2010). Ett annat begrepp i radikala kulturutövarnas språkliga kluster – folk – begagnades alltmera frekvent vid tiden för 1970-talets ingång. Den betydelse som 1960- och 1970-radikalismen lade i begreppet folk är väsensskilt från befolkning, snarare rör det sig om en synonym till proletariat och arbetarklass (Bergman 2010).

Distinktionen mellan folk och befolkning är viktig att ha i åtanke när det gäller den liberala respektive socialistiska biblioteksidéologins syn på bibliotekens målgrupp. 1970-talets vänsterradikala studenter och bibliotekarier gick till angrepp på ”forestillingen om det neutralt bibliotek, *der henvender sig till hele befolkningen*” (Jochumsen & Hvenegaard Rasmusen 2006, s. 143). Biblioteken förväntades utjämna sociala klyftor och ge svaga grupper bättre möjligheter att hävda sig (Hedemark 2009). BiS-medlemmar riktade ljuset mot en brist på uppmärksamhet från bibliotekssektorns sida visavi stora grupper av icke-användare (Wettmark 2002). Dessa ambitioner kan sägas ligga linje med sociala och folkbildningsrelaterade mål i äldre folkbiblioteksdiskurser (Jochumsen & Hvenegaard Rasmusen 2006).

Vid ett stormöte i mars 1976 antog Bibliotek i Samhälle ett dokument med principer för medieurval. I en introduktion till dessa riktlinjer redogörs för skiljelinjerna mellan den liberala och den socialistiska modellen: ”Bibliotek och politik hör ihop. Gå inte på några argument om att bibliotek skulle vara neutralt, objektiva, opartiska o.s.v. Det är myter i vars skydd det stora servicebiblioteket vuxit upp, där skräpet tillhandahålls, där efterfrågan tillåts styra urvalet.” (Gustafsson 1977, bis nr 36, s. 31). BiS vill att biblioteken ska förvärva litteratur som gynnar solidaritet, samarbete, tolerans, kritisk samhällsdebatt och politiskt

engagemang. (BIS medieurvalsprinciper 1977, bis nr 36). En särskild paragraf ägnas åt monopolkapitalets i stora upplagor spridda, lågkvalitativa litterära uttryck. Ingen annan beståndsrelaterad fråga tilldrar sig under 1970-talets senare del lika mycket uppmärksamhet som den så kallade massmarknadslitteraturen (Strömbäck 2011). Massmarknadslitteraturen sägs vara kulturimperialistisk, indoktrinerande, exploaterande och förljugen (Lundgren T. och Å. 1969, bis nr 1).

Medieurvalsdokumentet är också ett uttryck för censur med andra förtecken. Stormötet beslutade att biblioteken ska ”ta avstånd” från material som sprider bland annat könsrollstänkande, rasism och diskriminering (BIS medieurvalsprinciper 1977, bis nr 36, s. 32 f). Om utbudet på biblioteken skulle svara mot låntagarnas efterfrågan vore det ännu en seger för fördumningsindustrin. Flera artiklar i bis utgör exempel på vad som inom folkbiblioteksforskning har betecknats som en med socialistiska övertygelser förbunden förmyndarmentalitet (Jochumsen & Hvenegaard Rasmusen 2006). 1970-talets vänsteraktivistiska kritik mot vad som kunde kallas för populärkultur sticker ut i ett bibliotekshistoriskt sammanhang. Det är inte i första hand frågan om en kvalitetsbaserad kritik liknande tidigare decenniers. I stället handlar det om en ideologisk offensiv mot litteratur som anses stå i ett förtryckande samhällssystemets tjänst (Jochumsen och Hvenegaard Rasmusen 2006, s. 140). En återkommande måltavla för BiS-aktivisternas kamp mot populärkulturen utgjordes av seriefigurer skapade av Walt Disney. På 1970-talet drevs en kampanj mot att serietidningen *Kalle Anka & Co* tillhandahölls i sjukhusens väntrum (Wettmark 2002).

Sammanfattning 1970-talet: Den yrkeslivsrelaterade vänsterradikalism som kanaliseras i Bibliotek i Samhälle var ett tidstypiskt fenomen; en del i upproret mot auktoriteter och hierarkier. De progressiva bibliotekarierna förde in politiseringens tanke- och aktivitetsmönster i folkbibliotekens värld. Väglett av egalitaristiska ideal, och entusiasmerat av att vara en del i klasskampen, gick BiS till storms mot en liberal biblioteksmodell vars viktigaste komponenter var neutralitet, saklighet och allsidighet. BiS skilde sig från etablerade biblioteksorganisationer genom en tydligt instrumentell agenda, biblioteken var verktyg i kampen för ett socialistiskt samhälle. Biblioteksarbetarna skulle påverka användarna, bland annat genom att tillhandahålla ideologiskt rättrogen litteratur och avslöja kommersialiseringens förljugenhet. Politisering och professionsutveckling gick in i varandra; organisationens publicistiska organ fungerade både som facktidsskrift och som socialistisk bulletin.

Från offensiv till defensiv: Biblioteksaktivism på 2010-talet

1970-talet var en guldålder för den typ av aktivism, som använder professionsutövningen som politisk plattform. Det röda årtiondet ses i minnespolitiska skildringar som en möjligheternas tid; en era präglad av verksamhetsexpansion och ideologisk offensiv. (Olsson (red) 2015:a). 1970-talet förbinds också med breddade åtaganden för biblioteken och därmed med jämlikhet och demokrati. Efterföljande decennier innebar som kontrast defensivarbete och smärtsam anpassning till en verklighet präglad av rationaliseringar och arbetslöshet (Olsson 2015b; Jochumsen & Hvenegaard Ramussen 2006).

Till bilden hör förekomsten av en ideologisk framstöt från en marknadsliberalt orienterad höger, vars allmänna program om effektivisering, privatisering, marknadslika styrmodeller och minskade offentliga utgifter också fick konsekvenser för folkbiblioteken (Jochumsen & Hvenegaard Ramussen 2006). Det på 1980-talet etablerade defensivarbetet i folkbibliotekssfären tog sig i en annan utsträckning än institutionellt relaterade fackfrågor (Jochumsen & Hvenegaard Ramussen 2006). Samtidigt som omslaget betonas får blicken inte förloras för att det fanns ett samband mellan 1970-talets progressiva framryckningar

och senare decenniernas försvarsarbete. Det gällde att slå vakt om vad som åstadkommits under åren av utopistisk aktivism (Wettmark 2002).

På 1980-talet utspelades en kulturkamp från 68:ornas sida mot nyliberalismen (Östberg 2008). För Bibliotek i Samhälles del kan det hävdas att denna defensiva agenda, inriktad på försvarsarbete mot en föregiven fiende mot verksamheten, har blivit bestående. Till de negativa samtidstendenser som regelbundet tecknas i tidskriften bis på 2010-talet hör nyliberalism, kommersialism, besparingspolitik inom den offentliga sektorn samt främlingsfiendlighet och högerextremism (t.ex. Schultz 2009, bis 4/2009; Willstedt 2011, bis 1/2011). I termer av biblioteksideologiska hotbilder har den byråkratiska idealtypen, som utgjorde tjänstemannaaktivismens motpol under 1970-talet, kommit att förlora i betydelse i förhållande till den entreprenöriella idealtypen. Två emotionellt laddade uttryck som fångar vantrivseln i en ekonomiskt och politiskt kärvare verklighet än guldårens är ”privatiseringsfundamentalism” (Aghed 2011, bis 1/2011, s. 27) och ”koloniseringen av offentligfinansierade institutioner” (Pavlov & Willstedt 2015, bis 1/2015, s. 3).

Med nyliberalism förknippade företeelser som New Public Management och entreprenadslösningar inom kultursektorn dyker ständigt upp i samtidsanalyserna i tidskriften bis. I en artikel drivs linjen att i offentligheten omdiskuterade fall av föregivet politiskt motiverade urvalsprinciper är ett begränsat demokratiskt problem i förhållande till det hot som utgörs av ”krafter som arbetar för ökad ojämlikhet i samhället”. Folkbibliotekens demokratiska värden sägs vara hotade bland annat av ”stegvisa privatiseringar”. Privatanställda kulturarbetares bristande yttrandefrihet är att betrakta som ett verkligt hot ur ett folkstyrelseperspektiv. Selektande materialpolitik som utförs i det godas intresse bör inte skuldbeläggas: ”För min del vill jag tro att vi som arbetar på bibliotek, så länge vi verkligen arbetar med målsättningen att stå på de underprivilegierades sida, inte är de första som behöver rannsaka sin (sic!) inställning till censur” (Aghed 2013, bis 1/2013, s. 16).

I mars år 2009 antog Bibliotek i Samhälle ett nytt program. I detta bekräftas att BiS verkar på ”socialistisk grund”, vilket specificeras som strävan efter ”mänsklig frigörelse och utveckling” samt ”jämlig fördelning av materiella, sociala och kulturella tillgångar” (BiS nya program 2009, bis 1/2009, s. 24 f). Programrevideringen sammanföll med att föreningen firade 40 år i egalitarismens tjänst. En ledarartikel i tidskriften bis blickar bakåt och framåt. Tendensen får sägas vara pessimistisk både vad avser samhällsutvecklingen och tillståndet inom bibliotekssektorn: Vänsterns dominans av kulturdebatten är bruten och det solidariska biblioteket hotas av kommersialismens ständigt tillväxande hydra (Än sen då? 2009, bis nr 3/2009).

Om den nya programtextens ovan återgivna portalskrivningar signalerar kontinuitet i förhållande till grundläggningstiden – låt vara med nedtonad retorik och frånvaro av revolutionära paroller – så ger en genomgång av tidskriften bis under 2010-talet vid handen att biblioteksvänstern i flera viktiga avseenden har ömsat skinn. Begreppsligt märks detta i en nedgång av användningen av slag- och nyckelord som arbetarklass, klasskamp, marxism och antikapitalism. Proletarisering av professionen tycks tillhöra gårdagen, den förändrade självbilden slår igenom i det faktum att BiS-aktivister mindre frekvent beskriver sig själva som biblioteksarbetare. I presentationerna av de medverkande i tidskriften har identitetsmarkören socialist fått konkurrens av feminist, normkritiker, queer-aktivist och antirasist. En illustrativ detalj är att det klassifikationssystem (SAB) som på 1970-talet dömdes ut som prokapitalistiskt, 30-talet år senare kritiserades för att vara etnocentriskt (Berggren 2009, bis 2/2009).

Frågor om sexualitet och könsidentiteter förklaras vara av största vikt för biblioteken att aktivt engagera sig i. Mångfald och tolerans är biblioteksaktivistiska slagord för dagen. Poli-

tisk kamp och professionsutveckling går, i likhet med vad som var fallet på 1970-talet, in i varandra: Den identitetspolitiska retoriken omsätts i den yrkeslivsrelevanta frågan om hur biblioteken ska möta användare som tillhör sexuella, etniska och religiösa minoriteter (Persson 2012, bis 3/2012; Atlestam 2012, bis 2/2012; Persson 2016, bis 3-4 2016).

En kontextualisering av BiS positionsförflyttningar förutsätter en orientering om den politiska och kulturella vänsterns på 1990-talet inledda omgruppering. En ny systemkritik formulerades efter kommunismens fall i termer av feminism, ekologism, multikulturalism samt rättighetstänkande: ”Nu ersattes kampen för arbetarklassens intressen med krav på sexuella och etniska minoriteters rätt till egen identitet – arbetarklassens frigörelse blev till de homosexuellas frigörelse, kvinnans frigörelse, invandrarnas frigörelse” (Berntson & Nordin 2017, s. 193).

Identitetspolitiskt laddad politisk aktivism har de senaste åren tagit sig en rad uppmärksammade och omdebatterade uttryck inom bland annat biblioteks-, teater- och museiverksamheter i Sverige (Sundeen & Blomgren 2019).² Den implementerande organisationen har inom museiverksamheten likväl som på andra kulturpolitiska områden getts stor autonomi att ansvara för urval och presentation. Det finns paralleller till bibliotekariernas roll som gate-keepers: ”utställningsverksamheten på museer handlar i hög grad om att presentera vissa urval och perspektiv medan andra väljs bort” (Svensson 2014, s. 11). Förutom att välja och välja bort olika typer av artefakter har en tredje strategi uppmärksammats under 2010-talet, nämligen att förse konstverk med särskilda informationsanslag. Ett uppmärksammat fall handlade om skyltar på Moderna Museet Malmö rörande verk av konstnären Nils Dardel. Dennes målningar *Svarta Diana* och *Huvudjägarens eftermiddag* försågs av muséet med texter som förklarade att konstverken var ”stereotypa” och inte i linje med muséets värdegrund (Sundeen & Blomgren 2019).

På 2010-talet har en ny generation aktivister mobiliserats. Det gamla gardet har upplevt en mångårig väntan på återväxt bland studenter och yngre bibliotekarier. En generationsväxling tycks ha skett först när 68-aktivisterna har blivit – eller är på väg att bli – pensionärer (Atlestam 2015; Lundgren 2017, bis 2/2017; Willstedt, 2019, bis 4/2019). Övergången mellan generationerna synes dock inte ha passerat smärtfritt inom BiS. Under en period på 2010-talet sjönk medlemsantalet samtidigt som prenumerantskaran minskade. Som en följd av utvecklingen beslutade årsmötet 2018 att organisationen skulle koncentrera sina krafter på tidskriften bis. Den publicistiska verksamheten förnyades och antalet medlemmar och prenumeranter började enligt uppgift därefter ”långsamt stiga igen” (Willstedt, 2019, bis nr 4/2019, s. 16).³

En viktig dimension i 2010-talets biblioteksbaserade aktivism rör naturligtvis det nya informationssamhället med dess förändrade villkor för kunskapsbildning, informationsflöden och samhällskultur i vidaste mening. Internet och sociala medier har gett bis:are nya arenor att verka utifrån (Willstedt 2019, bis 4/2019, s. 11). Samtidigt appliceras inom rörelsen vedertagna samhällsanalyser om klassklyftor, ojämlikhet och multinationell storkapitalism på den virtuella världen (BiS nya program 2009, bis 1/2009, s. 24 f). Den ideologiska drivkraften bakom yrkesvalet aktualiseras också i detta sammanhang. I en recension av antologin *Informed Agitation* framhåller Martin Persson sålunda att ”den politiska dimensionen spelat en avgörande roll” för många progressiva människors beslut att bli bibliotekarier. Den av Melissa Morrone redigerade textsamlingen innehåller enligt Persson en rikhaltig

2. För kritik av Sundeen och Blomgren, se Atlestam (2020).

3. Ökningen av medlemmar och antal prenumeranter synliggörs även i BiS verksamhetsberättelser. År 2019 noterades 173 medlemmar och 180 prenumeranter vilket kan jämföras med 2009 då medlemsantalet var 112 och prenumeranterna var 55 till antalet. (Bibliotek i Samhälle, Verksamhetsberättelser 2009 och 2019).

provkarta på inspirerande exempel på hur feminism, queerideologi och antirasism kan omsättas i *informationsaktivistiska projekt* inom bibliotek- och arkivverksamhet (Persson 2014, bis 4/2014, s. 28).

Migrationspolitisk aktivism

Den del av det identitetspolitiska spektrumet som har ägnas störst uppmärksamhet utgörs av migrationspolitiska frågor. Fokuset har delvis att göra med den rangposition som högerpopulistiska grupperingar, i synnerhet partiet Sverigedemokraterna, intar i aktivisternas föreställda hotbild (Se t.ex. Willstedt 2012 a, bis 2/2012, s. 3). Prioriteringen av migrationsrelaterade frågor bör också ses i ljuset av att BiS allt sedan tidigt 1970-tal har varit engagerat i frågor som rör invandrare och bibliotek (Wettmark 2002, Atlestam 2009).

Den migrationspolitiska aktivismen har sitt givna intresse i sammanhang av biblioteks-ideologiska laddade frågor om urval, åsiktspluralism och neutralitetsideal. I centrum för flera av de fall som Justitieombudsmannen granskat har invandringspolitiska frågor stått. Avslagen av låntagarnas begäran har motiverats med hänvisning till att litteraturen ifråga har sagts vara xenofobisk och/eller ha brister i vederhäftighet. Hänvisningar till folkbiblioteks verksamhetsplaner och den offentliga förvaltningens värdegrund har också anförts som skäl för att ej tillhandahålla viss fack- och skönlitteratur (JO 2017-06-28 Dnr. 4650-2016; JO 2017-06-28 Dnr 2654-2016).⁴

Det intresse som JO-utlåtandena väckt inom BiS avspeglar sig bland annat i att organisationen 2017 anordnade en så kallad salong om frågor kretsande kring bibliotek och juridik. I samtalet ägnades uppmärksamhet åt begrepp som neutralitet, censur och kvalitet (Persson 2018, bis 2/2018, s. 10 f). Johnson Jones (2018) utvecklar i en artikel i *Biblioteksbladet* sin syn på JO:s yttrande i perspektiv av vad som i BIS-sammanhang inte sällan beskrivs som konkurrerande demokratiska värden. Artikeln är skriven i en resonerande anda vars anslag är att JO:s yttrandet kan ge värdefull vägledning för professionens dagliga praktik, men det framhålls att JO inte besitter några närmare kunskaper om de professionella utmaningar som bibliotekarierna står inför. Tendensen att sätta yttrandefrihetens värden högst problematiseras. Johnson Jones menar att det finns ett inbyggt jämlikhetsproblem i yttrandefrihetsdiskussionen, nämligen att tillämpningen av dessa går ut över ”marginaliserade” grupper vilka i åsiktspluralismens namn får stå ut med ”ryktesspridning, hat och desinformation”. Han framhåller också att neutralitetsprincipen riskerar att leda till maktfullkomlighet och godtycke, och ifrågasätter inskrivandet av densamma i bibliotekslagen (Johnson Jones 2018, Biblioteksbladet 14/5 2018).

Särskilda hänsynstaganden till etniska och religiösa minoriteter har utgjort en kärnfråga i debatterna om folkbibliotekens materialurval. I BiS, år 2000 antagna, principprogram heter det att ”material som befordrar våld eller propagerar för förtryck, förföljelse och diskriminering, eller som på annat sätt förnekar grundläggande mänskliga rättigheter ska, i princip, inte tillhandahållas av folkbibliotek” (citat efter Kagan 2015, s. 62). Dessa skrivningar ska sättas in i en identitetspolitisk präglad ideologisk kontext. I BiS program från 1989 fästs vikt vid det mångkulturella samhället, elva år senare har frågan om kulturell pluralism tilldelats ett eget avsnitt (Kagan 2015, s. 61f). I likhet med vad som var fallet under 1970-talet finns paralleller mellan biblioteksaktivismens inriktning och den officiella kulturpolitikens.

4. Det bör för undvikande av missförstånd påpekas att Justitieombudsmannens yttrandet inte är riktade mot Bibliotek i Samhället utan mot enskilda folkbibliotek.

BiS-medlemmar har vid upprepade tillfällen varit kritiska till att folk- och eller universitetsbibliotek tillhandahåller förment xenofobisk litteratur. Dagens Nyheter kritiserar för att ha infört en annons för etnologen Karl-Olov Arnstbergs och journalisten Gunnar Sandelins invandringskritiska debattbok *Mörkläggning*. Att boken tillgängliggörs vid svenska bibliotek kritiserar utifrån urvalsetiska riktlinjer som antirasism, jämlikhet och kvalitet (Dalmalm 2014, bis 1/2014). I en debatt om huruvida böcker som nationalekonomen Tino Sanandajis *Massinvandring* och invandringskritikern Julia Caesars *Världsmästarna* bör tillhandahållas för låntagare utvecklas en snarlik argumentation. Bibliotekschef Henrik Bylund menar att främlingsfientlig och viss väckelsekristen litteratur *inte* bör tillåtas på folkbibliotekens hyllor. ”Muslimska besökare” ska inte utsättas för risken att möta dylika alster på ”sitt bibliotek” (Bylund 2013, bis-hemsida 12/3 2013).

En fråga som förtjänar att ställas är om urvalspolitiska ställningstaganden som gjordes av endera organisationen BiS som sådan eller av medlemmar av föreningen orsakade bibliotekspolitisk debatt utanför sammanslutningens egen tidskrift. Sedan två representanter för organisationen Upplysning om kommunismen i mitten av 2000-talet efterlyst bland annat informationskampanjer i skolväsendet om marxist-leninistiska regimers brott mot mänskligheten (Hjelmdahl och Andersson 2007, Dagens Nyheter 8/5 2007)⁵, utbröt en förfrågorna om aktivism, neutralitet och urvalspolitik principiellt intressant diskussion. Denna debatt fördes huvudsakligen i Biblioteksbladet men kom också att genljuda i tidskriften bis, där olika perspektiv på bibliotek och yttrandefrihet bröts mot varandra.

Jonas Aghed – vid tidpunkten medlem av tidskriften bis styrelse/redaktionsgrupp⁶ – framhöll tillsammans med Juan Vega i Biblioteksbladet att det pågick en högerkampanj ”med mcarthyistiska förtecken” mot kommunismen som ideologi. I egenskap av offentligfinansierade skolbibliotekarier med ansvar för medieinköp deklarerade de: ”Om vi snart kan förvänta oss en skrift [...] som [är] ett led i en kampanj för att vrida svenska skolelevers historiesyn åt höger, så må det vara sagt: *den kommer inte över det här bibliotekets tröskel*” (Aghed & Vega 2007 A, Biblioteksbladet 5/2007 s. 33).

Agheds och Vegas artikel framkallade en våg av repliker. Två huvudlinjer kan urskiljas i dessa inlägg. För det första menade kritikerna att de bägge skolbibliotekarierna sökt förminska kommunismens brott (Johansson A-K 2007, Biblioteksbladet 6/2007; Rebel-Ahlqvist 2007, Biblioteksbladet 6/2007; Wallmark 2007, Biblioteksbladet 6/2007). För det andra ansågs det anmärkningsvärt att två personer ”som är verksamma inom böckernas värld” förordade vad kritikerna menade vara ideologiskt betingad censur (Wallmark 2007, Biblioteksbladet 6/2006, s. 37). Också i tidskriften bis anfördes invändningar mot Aghed och Vega, både vad avser bilden av kommunismen och ifråga om politiskt styrda urval av litteratur (Böök, bis, 3/2007; Östman, bis, 4/2007; Böök, bis, 4/2007). Mikael Böök förklarade sig sympatisera med Aghed och Vega ”åsiktsmässigt” men kritiserade samtidigt det faktum att de två bibliotekarierna ville ”hindra en bestämd skrift att passera ingången till sitt bibliotek” (Böök, bis, 3/2007, 24 f).

I den debatten uppträdde också ett antal aktörer som uttalade sig till försvar för Aghed och Vega Per Hjalmarson (Hjalmarsson 2007, DiK-forum 7/2007). I ett svar till sina kritiker försäkrar Aghed och Vega läsarna om att låntagarna vid deras gymnasiebibliotek har fullgod tillgång till böcker som upplyser om kommunismens och nationalsocialismens brott. Det är inte antikommunistisk litteratur i stort som deras resonemang tar sikte på (Aghed

5. Utgångspunkten för Andersson och Hjelmdals debattartikel var en opinionsmätning som visade att 90 procent av de svarande ungdomarna i åldern 15 till 20 år inte känner till det sovjetiska Gulagsystemet.

6. Till de debattörer som påpekade Agheds koppling till BiS hörde utrikeskorrespondenten Kjell-Albin Abrahamsson (2014).

och Vega, 2007 B, *Biblioteksbladet* 6/2007).⁷ Utifrån sina kritikers perspektiv representerade Aghed och Vega en censursliknande grindvaktfunktion, i sina egna och i sympatisörers ögon värnade emellertid de båda skolbibliotekarierna om bibliotekens integritet och kvalitetsbegrepp.

Frågorna om censur och urvalsprinciper har återkommit flera gånger under 2010-talet i bis. Flera artiklar i ett temanummer präglas av en resonerande ton och yrkesmässigt självreflekterande inställning. Till exempel frågar Sebastian Lönnlöf retoriskt om gallring av föregivet rasistiska seriealbum ska följas av utrensning av ”extremt könsstereotypa böcker”. Han försvarar också inköp av ”vinklade” – läs invandringskritiska – debattböcker, under förutsättning att totalbeståndet präglas av allsidighet och åsiktspluralism (Lönnlöf 2013, bis 1/2013, s. 7). Det finns emellertid även i temanumret en benägenhet att framställa tanken på att låta yttrandefrihetsprincipen styra urvalspolitiken i negativ dager. Kritiken av censurskap vid folkbibliotek beskrivs som högljudd och associeras med Sverigedemokraterna (Dalmalm & Pavlov 2013, bis 1/2013; Lönnlöf 2013, bis 1/2013).

Sammanfattning 2010-talet: Bibliotek i Samhälles profil under 2010-talet kan, likväl som 1970-talets, tolkas i termer av den tjänstemannaaktivistiska idealtypen. Kontinuiteten i verksamheten kommer till uttryck i bland annat fortsatt kritik av liberala folkbiblioteksideal och i framhävandet av en politiserad kultursyn. Emellertid är 1970-talets revolutionära anda och retorik borttvättad. Den utopiska framtoningen har ersatts av en defensiv opinionskultur som slår vakt om 1970-talets landvinningar och bekämpar en neoliberal hotbild. Samtidigt har en ny generation aktivister börjat ta för sig. Det ideologiska innehållet i 2010-talets biblioteksaktivistiska agenda kan sägas avspegla vänsterns transformationer i stort, den marxistiska kampretoriken har ersatts av profilfrågor knutna till identitet, genusfrågor, sexualitet och mångfald. Frågor om urval och neutralitet har under decenniet haft hög aktualitet i tidskriften bis, inte minst relaterat till migrationspolitiskt laddad litteratur.

Slutsatser

Vår genomgång av empiriskt källmaterial har demonstrerat vikten av att studera och analysera bibliotekariers betydelse som maktutövande offentliga tjänstemän. Vi har identifierat ett antal aktivistiska föreställningar om bibliotekaryrket, vilka på avgörande punkter skiljer sig från den byråkratiska och den professionsetiska yrkesförståelsen. Till dessa hör att bibliotek ska präglas av ideologiska övertygelser, att verksamheten ska inspireras av i förhållande till professionen externa idéer samt att biblioteken ska vara instrument för det rättfärdiga samhället och särskilt tillvarata orättvist behandlade gruppers behov.

Genom en programmatisk öppenhet visavi det omgivande samhället tenderar biblioteksaktivismen att präglas av tidsandan. Detta illustreras av skiftningen från ett klasspolitiskt till ett identitetspolitiskt perspektiv. Under 1970-talet agerade BiS-medlemmar i egenskap av ”biblioteksarbetare” som företrädare för arbetarklassen. 40 år senare överskuggas marxistiska idéer av feminism, normkritik, HBTQ-perspektiv samt antirasism. Samtidigt har upproret mot etablissemang, i linje med defensivagendan, successivt glidit över i ett försvar för det rådande välfärdssamhället. En blyxtbelysning av detta förhållande är den förändrade bilden av bibliotekspionjären Valfrid Palmgren. På 1970-talet stämplades denna som reaktionär, på 2010-talet har hon upphöjts till något av en ikon (Atlestam 2010, bis 3/2010; Lundgren 2011, bis 2/2011).

7. Ett förhållande som förtjänar att noteras är att Aghed och Vega i sin första artikel presenterades som ”skolbibliotekarier vid Brännkyrka gymnasium” – alltså som offentliga tjänstemän – medan kontrareplikens undertecknades i egenskap av privatpersoner (med anställning på sagda bibliotek).

Även frågan om urvalspolitiken påverkas av tidsandan. På 1970-talet förordade BiS att böcker som propagerade för solidaritet, revolution och kritisk samhällsdebatt skulle köpas in medan tillgången till massmarknadslitteratur som präglades av kulturimperialism, indoktrinering och förljugenhet borde begränsas. I programtexter på 2000- och 2010-talet har BiS i identitetspolitisk anda tagit ställning mot tillgängliggörande av föregivet diskriminerande och kränkande litteratur. Migrationsrelaterade frågor har hamnat i centrum för urvalspolitiska debatter. Oavsett politiska trender består en röd tråd i BiS verksamhet av övertygelsen om riktigheten i ett ideologiskt bestämt medieurval.

Enligt juristen Johan Hirschfeldt har bibliotekarier i egenskap av offentliga tjänstemän ”stort ansvar som ska genomsyras av” Regeringsformens skrivningar om ”saklighet och opartiskhet” (Persson 2018, bis 2/2018, s. 11). Som statsvetenskaplig forskning har visat är det av avgörande betydelse för det demokratiska samhällsskickets förmåga att fungera tillfredsställande att väljarna känner tillit till offentligfinansierade institutioner, att de är övertygade om att förvaltningen leds av principer om oberoende och saklighet (Rothstein 2015). Inledningsvis reste vi frågan: ”Vilka konsekvenser kan explicitgjorda ideologiska urvalsprinciper få för tilltron till och legitimiteten för de offentliga biblioteken som demokratisk arena?” Relevansen av perspektivet *antyd*s av den senaste forskningsrapporten från SOM-institutet vid Göteborgs universitet. Även om en betryggande majoritet av de svarande visar tilltro till biblioteken kan vi över tid se en tendens till minskad förankring.⁸ På tio års tid har således andelen medborgare med högt eller ganska högt förtroende för bibliotek avtagit från 68 till 58 procent.

I en analys av SOM-materialet knyter Eriksson och Michnik an till debatten om neutralitet och politisering. De konstaterar att det finns ett politiskt mönster i ovanstående förtroendesiffror, de svarandes ideologiska hemvist synes vara av betydelse för graden av tillit: ”Sannolikheten för att uttrycka ett mycket eller ganska högt förtroende för folkbibliotek är högst bland personer som placerar sig klart till vänster” (Eriksson och Michnik 2018, s. 311).⁹ Orsakerna bakom resultaten i SOM-undersökningen behöver bli föremål för forskning, men statistiken kan ses som en indikation på behovet av att diskutera frågan om huruvida politiserade medieurval kan påverka tilliten till folkbiblioteken negativt, i befolkningen i allmänhet och bland vissa väljargrupper i synnerhet.

En övergripande slutsats av föreliggande framställning är att de kritiska fall som bland andra JO har intresserat sig för bör relateras till det teoretiska och analytiska ramverk rörande bibliotekariers yrkesidentitet som vi har presenterat. I kontrast till den byråkratiska, professionsetiska och entreprenöriella idealtypen, som alla tre inrymmer föreställningen om neutrala bibliotek och opartiska tjänstemän, bygger ett aktivistiskt bibliotekarieideal på strävan att befördra det goda och mota det onda i grind. Enligt vårt förmenande är fortsatt teoretisk och empirisk forskning om de offentliga biblioteken som demokratisk arena, och som problematiserar bibliotekariernas roll som offentliga tjänstemän, av största vikt. Den konceptuella ansats som har prövats på svenskt material kan läggas till grund för en komparativ studie av motsvarande förhållande i övriga nordiska länder.

Avslutningsvis – spelade BiS någon roll att tala om? På 1970- och 2010-talet? Frågan rymmer för många bottnar för att låta sig besvaras inom ramen för denna artikel. Det handlar bland annat om betydelsen av organisationens publicistiska verksamhet, av dess lobbyism

8. Frågan i SOM-undersökningen är formulerad som att gälla bibliotek i stort men Eriksson och Michnik utgår från att respondenterna associerar till folkbibliotek.

9. Samma tendens kan noteras när det gäller förtroendet för statlig Public Service-TV, vilken i likhet med biblioteken har varit föremål för diskussioner om politisering. Bland väljare till höger är således förtroendet lägre för SVT än bland vänsterväljare. Se <https://www.svt.se/nyheter/inrikes/fortroendet-for-svt-sjunker-till-hoger>

och påverkan på svensk bibliotekspolitik, om BiS-medlemmars verksamhet inom ramen för folkbibliotek och vid biblioteksutbildningar samt i egenskap av biblioteksforskare. Till dessa dimensioner avser vi att återkomma i kommande bibliotekshistoriska undersökningar.

Referenser

Källor

- Abrahamsson, K-A. (2014). Låt mig få städa klart! Om kommunister, kryptokommunister och antikommunister. Stockholm: Hjalmarsson & Högberg.
- Aghed, J. (2011). «Nacka och vidare: Lång och envis kamp väntar». Bibliotek i Samhälle, 1/2011.
- Aghed, J. (2013). «Problemet med censur». Bibliotek i Samhälle, 1/2013.
- Aghed, J. & Vega, J. (2007 A). «Påbjuden kunskap – oroande utveckling». Biblioteksbladet, 5/2007.
- Aghed, J. & Vega, J. (2007 B). «Svar direkt från Jonas Aghed och Juan Vega». Biblioteksbladet, 6/2007.
- Anonym/osignerat (1977) «BIS medieurvalsprinciper». Bibliotek i Samhälle, nr 36.
- Anonym/osignerat (1976) «BIS mellanmöte i Köpenhamn». Bibliotek i Samhälle, nr 32.
- Anonym/osignerat (2009) «BiS nya program». Bibliotek i Samhälle, 1/2009.
- Anonym/osignerat (1973) «BIS är socialistiskt». Bibliotek i Samhälle, nr 21–22.
- Anonym/osignerat (1974) «För folkets kultur». Bibliotek i Samhälle, nr 23.
- Anonym/osignerat (1969) «Kära läsare! » Bibliotek i Samhälle, nr 1.
- Anonym/osignerat (2017) «Så var det höst igen». Bibliotek i Samhälle, 3/2017.
- Anonym/osignerat (2009) «Än sen då? » Bibliotek i Samhälle, 3/2009.
- Anonym/osignerat (1969) «Är BIS politisk? » Bibliotek i Samhälle, nr 2.
- Atlestam, I. (2012) «Bibliotek för alla eller bara majoriteten? » Bibliotek i Samhälle, 2/2012.
- Atlestam, I. (2011), «Bibliotek är att välja». Bibliotek i Samhälle, 3/2011.
- Atlestam, I. (2010) «Gör som pionjär Valfrid». Bibliotek i Samhälle, 3/2010.
- Atlestam, I. (1970). «Pionjär Valfrid». Bibliotek i Samhälle, nr 5.
- Atlestam, I. (2020). «Vem är egentligen aktivist? » Bibliotek i Samhälle, 1/2020.
- Askildsen, K. (1971). «Forfatterne i klassesamfunnet», Bibliotek i Samhälle, nr 14–15.
- Berggren, O. (2009). «Det etnocentriska SAB-systemet». Bibliotek i Samhälle, 2/2009.
- Berggren, O. & Eriksson, B. (1975). «Vem ska bestämma var böckerna ska stå?» Bibliotek i Samhälle, nr 28.
- Bibliotek i Samhälle, Verksamhetsberättelser 2009 och 2019. <https://foreningenbis.com/foreningenbis/verksamhetsberattelse/>
- Bibliotek i Samhälle, Remissyttrande rörande förslag till nationell biblioteksstrategi, 11/10 2019.
- Bibliotek i Samhälle, Yttrande till Sekretariatet för nationell biblioteksstrategi, 30/10 2018.
- Bylund, H. (2013), Orubricerat blogginlägg, daterat 12/3 2013. <https://foreningenbis.com/2013/12/08/rasistiska-bocker-pa-bibliotek/>
- Böök, M. (2007a), «Maktdjävulen i biblioteket». Bibliotek i Samhälle, 3/2007.
- Böök, M. (2007b), «Mikael Böök ger en kommentar till Jonas Aghed». Bibliotek i Samhälle, 4/2007.
- Dalmalm, J. (2014) «Rasistiska böcker på bibliotek». Bibliotek i Samhälle, 1/2014.
- Dalmalm, J. & Pavlov, E. (2013), «Urval med ansvar». Bibliotek i Samhälle, 1/2013.
- Gustafsson, J. (1977). «Behövs mediaurvalsprinciper?». Bibliotek i Samhälle, nr 36.
- Gustavsson, P. & Rydqvist, L. (1979). «Kultur och arbete». Bibliotek i Samhälle, nr 48–49.
- Hjalmarson, P. (2007). «Modigt inlägg bör få stöd». DIK forum 7/2007.
- Hjemdahl, A. och Andersson, C. (2007). «Ungdomar har obefintlig kunskap om kommunism». Dagens Nyheter, 8/5 2007.
- Hoffman, A. (2014). «Feminismen som ett rosa konfettiregn över kulturpolitiken». Bibliotek i Samhälle, 2/2014.
- IFLA statutes from 2008 <https://www.ifla.org/files/assets/hq/ifla-statutes-en.pdf>
- Johansson, A-K (2007). «Forum för levande historia har ingen politisk agenda». Biblioteksbladet, 6/2007.
- Johansson, K. (1977). «Kultur och bibliotek i Kina». Bibliotek i Samhälle, nr 38.
- Johnson Jones, N. (2020). «En berättelse om tjänstepersonen och NPM». Bibliotek i Samhälle, 9/3 2020.
- Johnson Jones, N. (2018). «Efter JO-besluten». Biblioteksbladet 14/5 2018.

- Justitieombudsmannen. JO 2017-06-28 Dnr. 4650-2016.
- Justitieombudsmannen. JO 2017-06-28 Dnr 2654-2016.
- Justitieombudsmannen. JO 2016-02-01 Dnr. 5221-2014.
- Kriström, O (2018). «Queert kulturarv bland neuroser och nazister». Bibliotek i Samhälle, 2/2018.
- Larsson, F. (2013). «ALA, urval och censur». Bibliotek i Samhälle, 1/2013.
- Lundgren, L. (2017). «Al Kagan åter i Sverige». Bibliotek i Samhälle, 2/2017.
- Lundgren, L. (2011). «Valfrid Palmgren – en pionjär att hedra». Bibliotek i Samhälle, 2/2011.
- Lundgren, T. och Å. (1969) «Folk ska få vad folk vill ha». Bibliotek i Samhälle, nr 1.
- Lönnlöv, S. (2013). «Vad är egentligen censur?». Bibliotek i Samhälle, 1/2013.
- Pavlov, E. & Willstedt, T. (2015). «Kommersialismens negativa verkningar». Bibliotek i Samhälle, 1/2015.
- Persson, M. (2016). «Lesbiska och queera biblioteksanvändares upplevelser i fokus i ny uppsats». Bibliotek i Samhälle, 3–4 2016.
- Persson, M. (2012). «Normkritik på bibliotek inte kontroversiellt». Bibliotek i Samhälle, 3/2012.
- Persson, M. (2014). «Pepp och problem i samtida informationsaktivism». Bibliotek i samhälle, 4/2014.
- Persson, M. (2018). «Samtal om bibliotek och juridik efter JO-besluten på BiS-salong». Bibliotek i samhälle, 2/2018.
- Rebel-Ahlqvist, K. (2007). «Lätt att skaffa information!». Biblioteksbladet, 5/2007.
- Ristarp, J. (1971). «A Swedish Library Organization: An Interview with Helena Sandblad». Scandinavian Public Library Quarterly, vol. 4, nr. 3-4.
- Schultz, K. (2009). «Det blåser högervindar». Bibliotek i Samhälle, 4/2009.
- Wallmark, H. (2007). «Aghed och Vegas inställning tyder på en grumlig historiesyn». Biblioteksbladet 6/2007.
- Westesson, W. (1969). «Kära BIS!». Bibliotek i Samhälle, nr 3–4.
- Willstedt, T. (2012 a). «Bibliotek är inte förskonade från resten av samhällets problem». Bibliotek i Samhälle, 2/2012.
- Willstedt, T. (2019). «BiS 50! Om ytterligare tio år i vänsterfil». Bibliotek i samhälle, 4/2019.
- Willstedt, T. (2011). «Nyliberal kulturpolitik och främlingsfientlig människosyn hot mot biblioteken». Bibliotek i Samhälle, 1/2011.
- Willstedt, T. (2012 b). «Socialistiskt forum 2011». Bibliotek i Samhälle, 1/2012.
- Östman, J. (2007). «Något skaver!», Bibliotek i Samhälle, 4/2007.

Bearbetningar

- Atlestam, I. (2009). «Fyrtio år i vänsterfil». Fahller, K. (Red.) «En ny förening är nödvändig»: BiS 1969–2009. Karlstad: Bibliotek i Samhälle.
- Atlestam, I. (2015). «Maj 1968 och så vidare». Olsson T. (Red.). Det var en gång: Några personliga tillbakablickar på 1970-talet och en del annat. Borås: Biblioteksmuseet.
- Bergman, J. (2010). Kulturfolk eller folkkultur? 1968, kulturarbetarna och demokratin. Umeå: Boréa.
- Bergner, P. (2013). Med historien som motståndare: SKP/VPK/V och det kommunistiska arvet 1956–2006. Stockholm: Atlas.
- Berntson, L. & Nordin, S (2017). Efter revolutionen: Vänstern i svensk kulturdebatt sedan 1968. Stockholm: Natur och kultur.
- Blomgren A.-M. & Blomgren, R. (2002). «Det ostyrbara pastoratet. Teaterpolitikens nätverk». Forskningsrapport 02:03, Trollhättan: Högskolan i Trollhättan/Uddevalla.
- Brante, T. (2009). «Vad är en profession? – Teoretiska ansatser och definitioner». Lindh M. (Red.), Profession och vetenskap – idéer och strategier för ett professionslärosäte. Borås: Vetenskap för profession.
- Bundy, M. L. (1987). «The Social Relevancy of Library Education: An Accounting». Bundy, M. L. & Stielow, F. (red). Activism in American Librarianship, 1962–1973. New York: Greenwood Press.
- Bundy, M. L. & Stielow, F (1987). «Overview of an Era». Bundy, M. L. & Stielow, F. (Red.). Activism in American Librarianship, 1962–1973. New York: Greenwood Press.
- Ekelund, A. (2017). Kampen om vetenskapen: Politisk och vetenskaplig formering under den svenska vänsterradikaliseringens era. Göteborg: Daidalos.
- Engberg, J. et al (1978). Utanför systemet: Vänstern i Sverige 1968–1978. Stockholm: Rabén och Sjögren.

- Eriksson, C. och Michnik, K. (2018). «Allas bibliotek?». Andersson, U. et al (Red.). Storm och stiljtje: SOM-Undersökningen 2018. Göteborg: Göteborgs Universitet.
- Fahller, K. (Red.). (2009). «En ny förening är nödvändig»: BiS 1969–2009. Karlstad: Bibliotek i Samhälle.
- Fichtelius, E. et al. (2017). Den femte statsmakten: Bibliotekens roll för demokrati, utbildning, tillgänglighet och digitalisering. Stockholm: Kungliga biblioteket.
- Frenander, A. (1999). Debattens vågor: Om politiskt/ideologiska frågor i efterkrigstidens svenska kulturdebatt. Göteborg: Göteborgs universitet.
- Frenander, A. (2005). Kulturen som kulturpolitikens stora dilemma: Diskussioner om svensk kulturpolitik under 1900-talet. Hedemora: Gidlund.
- Hansson, J. (1998). Om folkbibliotekens ideologiska identitet – en diskursstudie. Borås: Valfrid.
- Hedemark, Å. (2009). Det föreställda folkbiblioteket: En diskursanalytisk studie av biblioteksdebatter i svenska medier 1970–2006. Uppsala: Uppsala universitet.
- Heywood A. (2015). Key Concepts in Politics and International Relations. London: Macmillan Publishers.
- Hysing, E. & Olsson, J. (2016). Tjänstemän i politiken. Lund: Studentlitteratur.
- Jensen, B. (2014). Ulve, får og vogtere: Den kolde krig i Danmark 1945–1991, volym 1. Köpenhamn: Gyldendal.
- Jochumsen, H. & Hvenegaard Rasmussen, C. (2006). Folkebiblioteket under forandring: Modernitet, felt og diskurs. Köpenhamn: Danmarks Biblioteksforening.
- Johnsson, S. (2002). Bland gnetar och rödhåttor: Den socialistiska vänsterns press 1965–2000. Göteborg: Nordicom-Sverige.
- Kagan, A. (2015). Progressive Library Organizations: A Worldwide History. Jeffersson NC: McFarland & Company.
- Karlsson, T. (2017). New Public Management – ett nyliberalt 90-talsfenomen. Lund: Studentlitteratur.
- Kindstrand, G. (2018). «Plakatteater». Axess Magasin, 9/2018.
- Koenen, G. (2001). Das Rothe Jahrzehnt: Unsere kleine deutsche Kulturrevolution 1967–1977. Köln: Kiepenhauper & Witsch.
- March, J. G. & J.P. Olsen (1989). Rediscovering Institutions. New York: The Free Press.
- Mäkinen, I. (2002). «Library Radicalism in Finland during the 1970s and 1980s». Journal of Swedish Library Research, vol. 14, nr. 3.
- Olsson, T. (Red.). (2015a). Det var en gång: Några personliga tillbakablickar på 1970-talet och en del annat. Borås: Biblioteksmuseet.
- Olsson, T. (2015b). «Mitt sjuttital» Olsson T. (Red.). Det var en gång: Några personliga tillbakablickar på 1970-talet och en del annat. Borås: Biblioteksmuseet.
- Owens, M. (1987). «The War and Community Outreach». Bundy, M. L. & Stielow, F. (red.). Activism in American Librarianship, 1962–1973. New York: Greenwood Press.
- Petersson, O. och Carlqvist, I. (1990). Makten över tanken: En bok om det svenska massmediasamhället. Stockholm: Carlssons.
- Raber, D., (1997). Librarianship and legitimacy: The ideology of the Public Library Inquiry. Westport: Greenwood Press.
- Ristarp, J. (2009). «Mitt i tiden». Fahller, K. (Red.). »En ny förening är nödvändig»: BiS 1969–2009. Karlstad: Bibliotek i Samhälle.
- Rothstein, B. (2015). «De samhälleliga institutionernas kvalitet». Slutrapport från ett forskningsprojekt. Riksbankens Jubileumsfond. Göteborg/Stockholm. Makadam förlag.
- Rothstein, B. (2010). «Välfärdsstat, förvaltning och legitimitet». Rothstein, B. (Red.). Politik som organisation. Stockholm: SNS-förlag.
- Salomon, K. (1996). Rebeller i takt med tiden: FNL-rörelsen och 60-talets politiska ritualer. Stockholm: Rabén Prisma.
- Samek, T. (2001). Intellectual Freedom and Social Responsibility in American Librarianship, 1967–1974. Jefferson NC: McFarland.
- Schreiber, T. (2006). «Bibliotekarprofessionen sedan 1960'erne». Schreiber, T. & Elbeshausen, H. (Red.). (2006). Bibliotekarerne: en profession i et felt af viden, kommunikation og teknologi. (1. udg.) Frederiksberg: Forlaget Samfundslitteratur.

- Skot-Hansen, D. (1999). «Kultur til tiden: Strategier i den lokale kulturpolitik». Nordisk Kulturpolitisk Tidsskrift, vol. 2, nr 1.
- Stenberg, Catharina (2001). Litteraturpolitik och bibliotek: En kulturpolitisk analys av bibliotekens litteraturförvärv speglad i Litteraturutredningen L 68 och Folkbiblioteksutredningen FB 80. Borås: Valfrid.
- Stielow, F. (1987). «The War and Librarianship: A Study of Political Activism». Bundy, M. L. & Stielow, F. (Red.). *Activism in American Librarianship, 1962–1973*. New York: Greenwood Press.
- Strömbäck, J. (2011). *Det progressiva biblioteket: Vänstervågen i biblioteksdebatten 1965–1975*. Borås: Högskolan i Borås.
- Sundeen, J. (2017). *68-kyrkan: Svensk kristen vänsters möten med marxismen 1965–1989*. Stockholm: Bladh by Bladh.
- Sundeen, J. & Blomgren, R. (2019). «Kulturlivets tillrättaläggare». *Axess Magasin*, 9/2019.
- Svensson, C-J. 2014. *Festligt, folkligt, fullsatt? Offentlig debatt om Historiska museets publika verksamhet från Den Svenska Historien till Sveriges Historia*. Jönköping: Högskolan i Jönköping.
- Söderlind, Å. och Elf, G. (2014). »Vi arbetar i medborgarnas tjänst» – En kartläggning av mediestrategiskt arbete på bibliotek utifrån normerande dokument. Stockholm: Svensk biblioteksforening.
- Therborn, G. (1983). «Brytningarnas och genombrottens årtionde: Den nya vänstern och resten av 60-talet». Vikström, L. (Red.). *Marx i Sverige: 100 år med Marx i svensk historia, vetenskap och politik*. Stockholm: Arbetarkultur.
- Torstensson, M. (1996). *Att analysera genombrottet för de moderna folkbiblioteksidéerna : exemplet Sverige och några jämförelser med USA*. Göteborg, Göteborgs Universitet.
- Wettmark, L. (2002). «BiS: The Forming and Development of a Left Wing Library Society in Sweden». *Journal of Swedish Library Research*, vol. 14, nr. 3.
- Ørom, A. (1993). «Bibliotekariske identiteter, formidlingsarbejde og arbejdsorganisering». *Biblioteksarbejde*, 39/1993.
- Östberg, K. (2008). «Sweden and the Long 1968: Break or continuity?» *Scandinavian Journal of History*, vol. 33, nr. 4, s. 339-352. <https://doi.org/10.1080/03468750802472554>